

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
УЛУТТУК ИЛИМДЕР АКАДЕМИЯСЫ**

**А. АЛТМЫШБАЕВ АТЫНДАГЫ ФИЛОСОФИЯ, УКУК ЖАНА
СОЦИАЛДЫК-САЯСИЙ ИЗИЛДӨӨЛӨР ИНСТИТУТУ
Ж. БАЛАСАГЫН АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ УЛУТТУК
УНИВЕРСИТЕТИ**

Д 23.20.611 ДИССЕРТАЦИЯЛЫК КЕҢЕШИ

Кол жазма укугунда
УДК 321:(5)6/8

ЭГАМБЕРДИЕВА ДЖУМАГУЛЬ

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЖЕРГИЛИКТҮҮ
ӨЗ АЛДЫНЧА БАШКАРУУ ИНСТИТУТУНУН
КАЛЫПТАНУУСУ ЖАНА ӨНҮГҮҮСҮ:
САЯСАТ ТААНУУЧУЛУК АСПЕКТИСИ**

23.00.02 – Саясий институттар, процесстер жана технологиялар

Саясий илимдердин кандидаты окумуштуулук даражасын
изденип алуу үчүн жазылган диссертациянын

АВТОРЕФЕРАТЫ

Бишкек-2021

**Диссертациялык иш Кыргыз Республикасынын Президентине
кзарашту Мамлекеттик башкаруу акаемиясынын Мамлекеттик
башкаруу жана укук кафедрасында аткарылган.**

Илимий жетекчи:

Абдрашев Акунжан Баказович – саясий илимдердин доктору, Кыргыз Республикасынын Тышкы иштер министрилгинин К.Дикамбаев атындагы Дипломатиялык академиясы, Эл аралык мамилелер жана укук кафедрасынын профессору

Расмий оппоненттер:

Сааданбеков Жумагул Сааданбекович – саясий илимдердин доктору, профессор, Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Саясат тануу жана экспертиза борборунун жетектоочу илимий кызматкери Нурдиннова Жанетта Талипповна – саясий илимдердин кандидаты, Алматы гуманитардык-экономикалык Университетинин Экономика, төйлеө, укук кафедрасы, доцент

Жетектоочу мекеме:

К. Карасаев ат. Бишкек мамлекеттик университетинин саясий-укуктук дисциплиналар кафедрасы. Дареги :Бишкек ш. 720044, Чыңгыз Айтматов проспекти, 27

Диссертация 2022-жyllында 21-яварьында saat 14:00де Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын А. Алтмышбаев атындагы Философия, укук жана социалдык-саясий изилдөөлөр институтуна жана Ж. Баласын ат. Кыргыз Улуттук университетине караштуу саясий жана социология илимдердин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражаларды издишил алуу учун жазылган диссертацияларды коргоо боюнча Д 23.20.611 Диссертиациялык көнештин жыйыннан кортолот.

Дареги: 720071, Кыргыз Республикасы, Бишкек ш., Чүй пр., 265а, 1-кабат, диссертациялык жыйындар замы.

Диссертация менен Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Борбордук илмий китеңканасынан (720071, Бишкек ш., Чүй пр., 265а), Ж. Баласын атындагы Кыргыз Улуттук университетинин Илимий китеңканасынан (720033, Бишкек ш., Жибек Жолу пр., 396) жана диссертациялык көнештин naskr.kg сайтынан таңыштууга болот.

Онлайн-шарттамдагы трансляцияяга шилтеме <https://vc.vak.kg/b/ds7-c76-2wv-bdm>

Автореферат 2021-жyllын 16 декабрында жиберилген.

Диссертациялык көнештин окумуштуу катчысы,
саясий илимдердин доктору, доцент

Ч.Ш. Абылдраманова

ИШТИН ЖАЛПЫ МУНӨЗДӨМӨСҮ

Теманын актуалдуултуу. Саясий-бийлик тутумунда жергиликтүү өз алдынча башкаруу институту (мындан ары – ЖӨБ) мамлекеттин социалдык-экономикатык өнүгүү маселелерин чечүү боюнча башкаруучулук кызматты Кыргыз Республикасында (мындан ары – КР) аймактык деңгээгепе көнчүү менен бийликтүү ишке ашытуунун өз алдынча формасы болуга чакырылган.

ЖӨБ Узак кальптануу мезгилине ээ, ал кыргыздардын азыркы мамлекети бүгүнкү чек араларында түзүлгөнө чейин көп мезтил мурда эле езүнчө формаларда туулган. ЖӨБ – КР Негизги мыйзамы [Кыргыз Республикасынын Конституциясы. (2021-жyllын 11-апрелинде референдум бүткүл элдик добуш берүү) менен кабыл алынган] (2021-ж. 5-майындағы №59 Кыргыз Республикасынын Мыйзамы менен колдонууга киргизилген) КР Юстиция министрлителлигинин (мындан ары – КР ЮМ) Укуктук маалыматтын борборлоштурулган маалыматтар банкы] жана башка чөнөмдик жана укуктук актылар (мындан ары – ЧУА) менен жергиликтүү жамааттардын бийликтин өкүлчүлүктүү жана аткаруу органдары аркылуу, ошондой эле жаандардын түзүн-түз катышуусу жолу менен жергиликтүү маанидеги ишгерди башкарууны жүзөгө ашыруу укугу жана жөндөмдүүлүгү кепилдөнген.

КРда башкаруу тутумун реформалоонун контекстинде «КРда 2010-ж. чейин мамлекеттик башкарууну борбордон ажыратуу жана ЖӨБнү өнүктүрүү» Улуттук стратегиясы (2002-ж.) кабыл алынган. Азыркы учурда жаңы формат талап кылган, бул КР 2040-жылга чейин өнүктүрүүн Улуттук стратегиясы, анда «диалог жана жергиликтүү жамааттардын кызычылыктарын улуттун кызычылыктары менен макулдаштыруу, бюджет аралык мамилелерди кошо, аркылуу ЖӨБ органдарынын жана мамлекеттик башкаруу органдарынын чогуу иштөөсүн орнатууну» болжогон жаңыланган мамиле так калталган [Кыргыз Республикасынын Президентинин 2018-жyllын 31-октябрьында №221 Жарлыгы. КР Президентинин 2018-жyllын 31-октябрьы ПЖ № 221 Жарлыгы. 2018-2040-жылдары Кыргыз Республикасын өнүктүрүүн улуттук стратегиясы жөнүндө // "Эркин Too" газетасы, 2018-жyllын 2-ноябрь, №91].

Изденүүчүү ушулун бардыгы чогуу ЖӨБ институтунун жана калыптанып жаткан жарандык коомдун институттарынын эволюциянын кызыгунун өсүүсүн жаратат деп болжойт. Көрсөтүлгөн парадигмаларды калыптандыруудагы ЭН башкы аспект – Күнкорөз Мамлекеттер Шериктештитинин жана алыски чет элдик мамлекеттердин ЖӨБнү институционалдаштыруу чөйрөсүндөгү тажрибасын тыкыр талдоо болуп санаат.

Саясий илимдер теориясында ЖӨБнын пайдасына жүйеелердүн салмактуу суммасы толтолгон, бул анын ролунун андан аркы генезисин илкөөнүң актуалдаштырат да, аны Кыргызстандын реалийлерине ыңгайлаштыру көркөтөлөрү менен шартталат.

Диссертациянын темасынын илимий-изилдөө инштери менен болгон байланышы. Диссертациялык изилдеөнүн темасы демилгелгүү болуп саналат.

Изилдеөнүн максаты – ЖӨБ институтун оптималдаштыруунуң башкаруу тутумна актуалдаштыруу.

Ушуга байланыштуу төмөнкү милдеттер астыга коюлган:

1. ЖӨБнүн генезисинин тарыхый-саясий негиздерин, анын табиятын жана эволюциясын айкындоо;

2. КРда ЖӨБнүн негиздеринин кальптануусунун саясий-укуктук обөлгөлөрүн карал чыгуу;

3. КРда ЖӨБ институтунун өнүгүүсүнүн мезгилдештирилишин ажыраттуу;

4. КРдагы башкаруу механизминдеги ЖӨБнүн манзызын айкындоо;

5. Ныйгарым укуктардын чегин ажыраттуу жана бийлиktи борбордан ажыраттууга негизделген башкарууну институционалдык уюштуруу принциптерин талдап чыгуу;

6. КРда ЖӨБ тутумун оптималдаштыруунун практикалык аспектилерин негиздеө.

Изилдеөнүн илимий жынылыгы. Бул изилдеө – ЖӨБнүн КРдагы мамлекеттик башкаруунун курамдык белгүү катары кальптануусун саясатаану илиминин алкагында талдоо аракеттеринин бири. Кыргызстан ЖӨБнү оптималдаштыруу маселесине жаны турмадардан мамиле кылды, бул ЖӨБнүн концепциялары менен принциптерин тандоодо жанылыктарды киргизүүнүн иштеп чыгууну шарттады. ЖӨБ институтун комплекстүү саясатаануучулук талдоо ЖӨБнүн реформалогоо карата илмий мамиленин концепциялару жонунду жыйнтыктарды негиздеөтө жол берди. Алсак, ЖӨБ – аймактык чек араптар формасында жергилкىтүү иштерди башкарууда белгилүү бир өз алдынчалык менен мамлекеттик жана коомдук кызычылтыктарды эске алууга негизделген башкаруунун формасы.

Келишимдерди түзүүнүн өзөчө баалуулугу жонунде тыняк да негизделген, жасалган талдоонун алкагында Кыргызстандагы жана бир катар постсоветтик мамлекеттердеги тенденш миддеттер менен келецектеге ээ болгон ЖӨБнүн салыштырма талдоо жүзөгө ашырылган.

ЖӨБнүн өнүгүү проблемаларын комплекстүү изилдеөнүн натыйжасында жаны натыйжалар альянгын:

- ЖӨБ институтун концепциялаштыруунун бир катар аспектиleri айкындалган;
 - КРда ЖӨБнүн кальптануусунун саясий-укуктук өбөлгөлөрү айкындалган;
 - Кыргыз Республикасында ЖӨБ тутумунун өнүгүүсүнүн негизги этаптарына комплекстүү талдоо жүзөгө ашырылган;
 - жергилкىтүү дөңгөлдө башкарууну кальптандыруу жана ишке ашыруу максатына ээ болгон ЖӨБ институтунун эквиваленттүү табияты көрсөтүлгөн;
 - КРдагы мамлекеттик органдар менен ЖӨБ институтунун ортоосундагы өз ара мамилелердин айрым өзгөчөлүктөрү айкындалган;
 - айкындалган өзгөчөлүктөрдүн негизинде КРда ЖӨБнүн институционалдашуу процесстери ачылган.
- Практикалык маанилүүлүгү** изилдеөнүн натыйжаларын мамлекеттик бийлик жана ЖӨБ органдарынын колдонуу мумкүнчүлүгүндө жатат. Жеке алсак, бул төмөнкү дөңгөлдөрдө пайдаланыла алат:
- аларды ар кыл программалык документтерге киргизүү үчүн бир катар концепциялык жоболорду негиздей;
 - ЖӨБ чөрөсүндөгү ЧУАдын учурдағы базасын оптималдаштыруу;
 - мамлекеттик башкаруу жана ЖӨБ тутумдарын реформалоо жаатындағы илмий изилдөөлөр;
 - КРнын ЖӨЖдорунда саясий илимдердин теориясы жаатындағы окуу куралдарын жана монографияларды иштеп чыгуулар;
 - мамлекеттик башкаруу жана ЖӨБ тутумдарынын кызметчилердүүн квалификациясын жогорулатуу курстарын даярдоо жана иштептүү.
- Изилдеөнүн максаты менен миддеттерин көртөүүнүн чыгарылуучу бир катар жоболорду иштеп чыгууну шартташты:
1. Кыргызстанда улуттук мамлекеттүүлүктүн калыптануусу мамлекет менен ЖӨБнүн ортосундаты өз ара мамилелерди очуктурүү көлөчегин актуалдаштырууга алып келди. Өз алдынча башкаруу принципптерин ишке ашыруу көрсөтүлген институтты өнүктүрүү концепциясын тандоодон көз каранды экени аныктады. Мамилелердин эволюциясы этабында КРда мамлекеттин жана ЖӨБнүн катнашына негизделген бийликтин коомдук органдарын реформалоогоо карата концепциялык мамиленин зарылдыгы жөнүндө тыняк жүйө көлтирилди. Бийликтик жана башкаруучулук башташмалардын өз ара аракеттешүүсүнө тынып, ЖӨБ – бул коомдук бийликтин өзтөө деңгээли экени жонунде тыянак шартталды. Мамлекеттик жана коомдук башташмаларта ээ болуп, арсенальница жергилкىтүү иштерди башкаруу маселелеринде белгилүү бир өз алдынчалыкка ээ болуп,

түпкүлүгүндө баары бир ал чектелген башкаруулук бирдик болуп саналат да, КРда айрым бир концепциялык көнегүүн талап кылат.

2. ЖӨБнүн мамлекеттик бийликтин менен өз ара аракетшүүсүн талдоо процессинде кебүреек тиپтүү жалпы белгилер жана аларды катнаштыруу касиеттери аныкталган. Саясий-укуктук институционалдашуу, уюштуруучулук таризделгендиктин барлыгы, бюджеттин өз алдынча дөнгөэли берилген тутумдуу катарда турушат. Талдоо процессинде жалпы теориялык чечимдердин жетишсиздиги жана, натыйжа катары, айтып чыккан чечилген практикалык проблемалар тенденциясы байкалат. Биздин көз карашбызыда, учурдагы проблемалардын катарында, мамлекеттик органдардын жана ЖӨБнүн берилген ыйтарым укуктар, каржылык көзөмөл боюнча өз ара аракетшүүсүн жетишсиз жөнгө салынуусу бар.

3. Талдоо процессинде ЖӨБнүн этабы менен узак реформалоо процесстерди аныкталган. Көрсөтүлгөн институту конституциялык жактага катары таризделгендиктең, жеke алсак, аймактык жамаатта аткарууга милдеттүү актыларды чыгаруу мүмкүн, буд. жергилиткүү жана жалпы мамлекеттик миддегерди чечүүдүгү концепциялык биримдик миддеги менен шартталат.

4. ЖӨБнүн генезисине жүргүзүлгөн талдоо бир катар аспекттердии айкындоого түрткү болду. Алсак, ЖӨБ институтун Кыргызстанда орун алган өткөөл мезтилдин шарттарына колдонмополу жаны ролу аныкталды жана жалпы эле мамлекеттик башкарууну жана ЖӨБнүн реформалоону андан ары улантуу зарылдыгынын себептери айкындалды. ЖӨБ институтун уруксат кылуу принципи боюнча жөнгө салуу коомдоту мамилелдердин ыраагтуулугун каттоого жол берет. Демек, өз алдынча башкаруу принциптерин көнүүгө алып, институционалдашкан саясий-укуктук каражаттарды колдонуу объективдешет.

5. Мамлекеттик бийликтин жана ЖӨБнүн институттары бийликтин борбордон ажыратууну жана борбордон жер-жерлерге баяттоону белүштүрүүнү чечүүнү талап кылышары аныкталган. Жер-жерлердеги окулчулуктук органдардын ролун күчтүү жана макамын жогорулатуу зарылдыгы негизделген да, аларды чечүүнүн жолдору белгиленген, өз алдынчалык көпилдиктерин сактоодо өз ара аракетшүү концепциясы менен түздөн-түз катнашта турган ЖӨБ органдарынын ишмердүүлүгүн уюштуруу маселелери каралган. Белгилүү бир оорчулуктардын барлыгы ЖӨБ жөнүндө чуадын өнүүтүсүнүн айрым бир тутумсуздугуна, коллизияларга жана жанылыктарды киргизүүнүн жыштыкуулугуна, илимий негиздөөнүн жетишсиздигине көчүрүлөөрүн мөюнгө алабыз, андан

алардын декларациялуулугу, борбор менен аймактардын так өз ара аракетшүүсүн жоктуу айтып чыгат.

6. Көрсөтүлгөн институттун социалдык-укуктук маанилүүлүгүн таанып, муниципалдык органдарга тиешелүү көзөмөлө болгон күрү көркөө байкалат, бул ЖӨБнүн окулчулуктук органдарынын артыкчылыгы сактоо менен, администраторлардын алардын окулчулуктук органдарына – жергилиткүү көнештерге отчеттүүлүк формалары менен ортолоштуруулуч жер-жерлерде мыйзамдуулук принциптерин камсыздоочу механизмдерди оптималдаштыруу боюнча сунуштарды киргизүүн актуалдаштырыдь.

Изилдөөнүн жекече салымы. Изилдөөнүн макасы, миддегери, жоболору жана аларды ишке ашырру жеke өзү тарабынан берилген. Изилдөөнүн жанылыгы жана практикалык маанилүүлүгү, ошондой эле негизги жоболору автор тарабынан өз алдынча чыгарылган. Бийлик түзүмдөрүндөгү көп жылдык иш тажрибанын негизинде Кыргызстанды ЖӨБ тутумун реформалоо көрүмү аракети берилген.

Изилдөөнүн натыйжаларынын аprobациясы. Диссертация КР Президентине караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясында көнегийтген отурумда талкууланган жана эл алдында коргоото сунушталган. Диссертациянын жыйниткүүчтери ар турдуу эл аралык конференцияларда, тренингдерде бир нече жолу тааныштырылган.

Диссертациянын жоболору ЖӨБ органдарынын кызметчылары: Жалал-Абад, Ош, Нарын жана Ысык-Көл облустарынын жергилиткүү көнештеринин депутаттары, айыл өкмөттерүүнүн башчылары жана муниципалдык кызметчылары менен да талкууланган. Диссертациялык изилдөөнүн негизги жоболору жана тыянактары автор тарабынан конференциялар менен семинарларда, атап айтканда, «Актуальные вопросы современных общественных наук» (Екатеринбург), «Проблемы и перспективы политических наук» (Тамбов) эл аралык конференцияларында баяндалган.

Диссертациянын натыйжаларынын чагылыштыруу толуктуу. Изилдөөнүн жыйниткүүчтери Кыргызстандык жана чөт эндик басылмаларда, анын ичинде РИНЦ тутумун тизмесине киргизилген басылмаларда, КР УАКнын таланттары боюнча аткарылган 9 (тогуз) авторлук публикацияларда чагылыштылган.

Изилдөөнүн түзүмү жана көлемү. Бул изилдөө киришиүүдөн, жети белүмдөн труган Уч балттан, корутундуудан, практикалык сунуштардан, пайдаланылган алабияттардын тизмесин турат. Изилдөөнүн көлемү – компьютерде терилген 154 барак текст.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Киришиүүдө диссертациянын темасынын актуалдуулугун негизделиши берилет, изилдөөнүн макасы менен миддегери, натыжаларынын илимий

жанылығы, практикалық маанилүллүттү аныкталат, изилдеөнүн нағыйжаларынын аprobациясы, публикациясы, диссертациянын түзүмү жана көлемү сипатталат.

“Жергиліктың өз алдынча башкаруун мазмунун ачудағы теориялық мамандар” деген 1-бап, үч парagraftan турул, ЖӘБ тутумун талдо болонча теориялық негиздөө жана илмий булақтар, ошондай эле коомдук бийликті жүзеге ашыру чөрөсүндөгү қыртызстандық коомдун есүп бараткан керектөөлөрү менен суроо-талаңтарына жооп берүүчү ЖӘБ институтуну предметтик мазмуну берилген.

“Изилдеөчүлүк изденүүлөр тутумчады ЖӘБ түшүнүтү, анын орdu жана мааниси” деген биринчи параграфта жергиліктуу деңгээлде бийликті ишке ашыруунун механизмдерин талдоонун методологиялық өбелгөлөрү каралышат. Изденүүчү СССРдин тажрыйбасы ЖӘБ институтун өнүгүү процесстерин айкындо учин чон маанине ээ экенин, ал мамлекеттик бийликтин жападан жалтыз органы катары Советтердин бийлигинин белгүнбастуун жана уоштуруучулук-укуктук тутумун алдын ала аныктаганын тааныйт. Алсак, социалистик бийлик буржуазиялық мамлекеттик машинаны демонтаждоону болжогон. Ушул мезгилде эмгекнилердин өз алдынча башкаруусунун негизинде укуктук мамлекетги калыптандыруунун шартты катары бийликтери белгүлүтөрү пайды болгон. Теориялық изилдеөлөрдө көптөгөн изилдеөчүлөр тарабынан таанылган ушундай идеялық билдириүнүн эске алыш, типологиялық, формалдуу карама-каршылыктар, айрым бир боштук бар болгон.

Изденүүчү бийлик анын булагын жана калыптану тартибин, бийликтин титил же бул институттарына, мисалы, ЖӘБ институтуна берилген бийликтик ыйтарым укуктарын аныктоочу саясий-укуктук түшүнүк катары укуктук формада бекемделерин эске алыш, категориялар катары бийлик менен башкаруунун карым-катьшынын маныздыу аспекттерин майда-түйдесүнө чейин тарадаган.

Советтик бийликтин жергиліктуу органдарынын ишмердүлүгүн уоштуруу теориясына омоктуу салым советтик мезгилдеги эмгектерде И. А. Азовкин, С. А. Авакьян, Г. В. Барабашев, В. И. Васильев, В. А. Гертлик, А. Я. Слива, Н. Г. Старовойтов, Я. Н. Уманский, К. Ф. Шеремет тарабынан жүзөгө ашырылган. Қыртызстанда мамлекеттик башкаруу төсөриясынын бир катар жоболорун онуктурүүгө К. Н. Нурбековдун, М. Т. Артықбаевдин, А. А. Акуновдун, К. Исаевдин, А. С. Бердалиевдин, К. М. Жумалиевдин, Т. О. Ожукесванын, Т. Э. Өмүралиевдин, Ч. Ш. Абылраманованын баа жеткис салымы да белгиленген. Юридикалық багыттын өкүлдөрү Р. Т. Тургумбековдун,

М. К. Укушевдин, Э. Д. Бешембиеvdинм, С. С. Сооданбекдун салымы да каралган.

Изденүүчү изилдеөнүн жалпы теориялық базасы А. С. Шабуровдун, А. Ш. Шаршеналиевдин жана башка авторлордун эмгектери болуп кальшканын белгилейт. Т. К. Койчевдин, А. А. Карапшевдин, А. О. Кожошевдин, Т. К. Кошевдин, О. С. Тарбинскийдин, К. Б. Шадыбековдун, К. С. Дыйканбаевдин, Д. Тогойбаевдин, Орзебековданын, А. Д. Дүйшөналиевданын, Н. Дүйшө кызынын, Ч. Сыдыкбаевдин централизм, мамлекеттик бийликтин институттарын реформалоо, борбордон ажыратту жана ЖӘБ боянча монографиялары, макалалары күнт көюп иликтенген жана колдонултган.

Ошентип, мамилелер катары башкаруунун генезиси менен спецификасы, коомдун социалдык түзүмдө, эмгекті коомдук белуштүрүүде, башкаруунун кызметтарынын манызында адилеттүү каралышат.

“Кыргызстанда жергиліктуу өз алдынча башкаруу институтунун калыптануусу жана өнүгүүсү” деген экинчи параграфта, диссертант тарабынан Қыргызстанда ЖӘБнүн калыптануу жана өнүгүү процесстерине каралган. Жергиліктуу башкаруу түзүлүшүнүн советтик модели, Н. С. Бондардын жетекчилиги астындағы авторлор жамааты белгилешкендей, башкаруунун артыкта борборлопшон тутумунун шайманы болуп калган [Бондарь Н. С., Авеенеко В. И., Бочаров С. Н. [Текст] / Муниципальное право Российской Федерации. – М., 2003, с. 101-103].

Мамлекеттик бийликтин жергиліктуу органдары жөнүндө мыйзамдарды өркүндүтүү 1977-жылы СССРдин Конституциясын жана 1978-жылы Қыргыз ССРинин Конституциясын кабыл алууга багыт алган. Уланмалдуулук менен жаңылыктын айкашусу көрсөтүлгөн маселелерди жөнгө салуунун чөнөмдик-укуктук каражаттарынын прогрессин жана адымдал өнүгүүсүн камсыз кылган.

Диссертант Советтер

башташаларды

жана

массалардын

өз алдынча

башкаруучулук

бирақтыруу

ицелерин

башкаруучулук

демилелерин

бирақтыруу

ицеларын

түрмушка ашыруу

аракети

катары

өзүн

актабагандыгын

белгилейт. Элдик бийлик идеясынын манызы – жергиліктуу маанидеги маселелерди өз алдынча жана өз жоопкерчилити астында чечүү – түшүнүксүз идея бойdon кала берген. Қыргыз ССРинде, СССРдин бүткүл аймагындастыдай эле, ЖӘБнүн нукура институту жок болгон. Ал мэзгилде кабыл алынган Конституцияларда белгилүү бир даражада ЖӘБнүн калыптануусун башташалардың жаңылыктарын анын айрым элементтерине гана салынган.

Мамлекеттик башкарууну борбордон ажыратту саясатын активдүү

Э. Э. Дүйсеновдун, Э. Д. Бешембиеvdин, М. К. Укушевдин, С. С. Сооданбекдун салымы да каралган.

Изденүүчү изилдеөнүн жалпы теориялық базасы А. С. Шабуровдун,

А. Ш. Шаршеналиевдин жана башка авторлордун эмгектери болуп кальшканын белгилейт. Т. К. Койчевдин, А. А. Карапшевдин, А. О. Кожошевдин, Т. К. Кошевдин, О. С. Тарбинскийдин, К. Б. Шадыбековдун, К. С. Дыйканбаевдин, Д. Тогойбаевдин, Орзебековданын, А. Д. Дүйшөналиевданын, Н. Дүйшө кызынын, Ч. Сыдыкбаевдин централизм, мамлекеттик бийликтин институттарын реформалоо, борбордон ажыратту жана ЖӘБ боянча монографиялары, макалалары күнт көюп иликтенген жана колдонултган.

Ошентип, мамилелер катары башкаруунун генезиси менен спецификасы, коомдун социалдык түзүмдө, эмгекті коомдук белуштүрүүде, башкаруунун кызметтарынын манызында адилеттүү каралышат.

“Кыргызстанда жергиліктуу өз алдынча башкаруу институтунун калыптануусу жана өнүгүүсү” деген экинчи параграфта, диссертант тарабынан Қыргызстанда ЖӘБнүн калыптануу жана өнүгүү процесстерине каралган. Жергиліктуу башкаруу түзүлүшүнүн советтик модели, Н. С. Бондардын жетекчилиги астындағы авторлор жамааты белгилешкендей, башкаруунун артыкта борборлопшон тутумунун шайманы болуп калган [Бондарь Н. С., Авеенеко В. И., Бочаров С. Н. [Текст] / Муниципальное право Российской Федерации. – М., 2003, с. 101-103].

Муниципальное право Российской Федерации. – М., 2003, с. 101-103].

Мамлекеттик бийликтин жергиліктуу органдарды жөнүндө мыйзамдарды өркүндүтүү 1977-жылы СССРдин Конституциясын жана 1978-жылы Қыргыз ССРинин Конституциясын кабыл алууга багыт алган.

Уланмалдуулук менен жаңылыктын айкашусу көрсөтүлгөн маселелерди жөнгө салуунун чөнөмдик-укуктук каражаттарынын прогрессин жана адымдал өнүгүүсүн камсыз кылган.

Диссертант Советтер

башташаларды

жана

массалардын

өз алдынча

башкаруучулук

бирақтыруу

ицелерин

башкаруучулук

демилелерин

бирақтыруу

ицеларын

түрмушка ашыруу

аракети

катары

өзүн

актабагандыгын

белгилейт. Элдик бийлик идеясынын манызы – жергиліктуу маанидеги маселелерди өз алдынча жана өз жоопкерчилити астында чечүү – түшүнүксүз идея бойdon кала берген. Қыргыз ССРинде, СССРдин бүткүл аймагындастыдай эле, ЖӘБнүн нукура институту жок болгон. Ал мэзгилде кабыл алынган Конституцияларда белгилүү бир даражада ЖӘБнүн калыптануусун башташалардың жаңылыктарын анын айрым элементтерине гана салынган.

жүргүзгөн Кыргызстан, базалык принциптер катары мамлекеттик бийликтин жана ЖӨБнүн кызметтарынын чегин ажыраттуу принциби жар салынган өлкөлөрдүн катарына кирген. Кабыл алтынан «Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жана жергиликтүү мамлекеттик администратория жөнүндө» КР Мыйзамы көлөчекке карай ЖӨБнүн ишмердүүлүгүнүн негизги өнүмүү калкка кызмат корсөтүү болуп саналарын аныктаган, башкача айтканда, ал жетекшөөчү багыт катары бийликтүү жүзөөшө ашырууну эмес, жер-жерлердеги социалдык инфрагузумдүүн кызмат етөөсүн камсыздоодо кызматтарды көрсөтүүнү аныктайт.

«**Кыргызстанда жергиликтүү өз алдынча башкаруунун шимердүүлүгүн чөнөмик-үкүктүк жөнгө салуу**» деген УЧУНЧУ параграфта ЖӨБнүн ишмердүүлүгүн чөнөмик-үкүктүк жөнгө салуунун артыкчылыктуу батыттары караильшат. Кыргызстанда башкарууну демократиялаштыруу процессине бийликтин бүткүл тутумун реформалоодо жаны мүмкүнчүлүктөр учун стартты белгилеген документтер түркүү болушкан.

Алсак, көрсөтүлгөн чөйрөнүү 1990-жылы кабыл алынган “СССРдеги ЖӨБнүн жана жергиликтүү чарбанын жалпы башталмалары жөнүндө” СССРдин Мыйзамы жөнгө салган да, ал, А. А. Карапашевдин пикирүү болонч, өзүнүн мазмуну болонч паллиативдүү, жана белгилүү бир дараражада жаны этемендүү мамлекеттерде кабыл алуу учун бирдиктүү болгон [Карапашев, А. А. Государственные концепции, стратегии и программы развития местного самоуправления в Кыргызстане [Текст] // Вестник КазНПУ. - Алматы, 2010, с.245-247].

Кыргызстанда 1990-жылы мааниси болонч тарыхый документтер кабыл алынган, алар жер-жерлерде бийликтүү үчүн тиешелүү концепциялык өзгөрүүлөрдү алдын ала аныкташкан. Кыргызстандың ЖӨБнүн орду жөнүндө концепциялык талаш-тартыштар көптөөн жанылыктарды кабыл алууну шартташкан.

Изденүүчү ЖӨБ бир катар факторлордон улам мамлекеттен сырткары жашай албай деп болжойт, анткени: мамлекет ЖӨБнүн формаларынын барытын аныктайт, саясий-үкүктүк акылтар менен ЖӨБ органдарынын компетенциясын алдын ала аныктайт, ЖӨБГа катышшуу укугуна ээ кылат жана ошол укукту жүзөөш ашырууну кепилдейт. Мамлекеттик бийликтин жана ЖӨБнүн органдарынын табигый өз ара аракеттешүүсү башкаруунун башкы объектисине карата алардын тендигин алдын ала аныктайт да, ал жалпы максатка – КРнын ар бир булун-бурунчунда жашоонун деңгээли менен салатын жогорулугатуу жетишүү учун жүзөөш ашырьлат. «Коммуналдык менчик» жана «берилген мамлекеттик ыйгарым укуктар» категориялары бекемдөтүү альшакан. ЖӨБ органдарынын коммуналдык менчикке болгон укуту КР

Конституциясынын (1996-ж.) 92-бер. бекемдөтпен, 2004-ж. баштап ал муниципалдык деп атала баштаган, ал КРдагы ЖӨБнүн бүткүл кийинки институционалдаштуусун байкаларлык турда өзгөрткөн. Алсак, А. А. Карапашев жана О. С. Тарбинский тарбынан мамлекеттик башкарууну борбордан ажыраттуу процесстерин жүзөөш ашыруу жана ЖӨБ органдарын жетишсиз мамлекеттик колдос ал процесстерди байкаларлык ақырнадатышканы жана бийликтүү, өз укуктарын көлемдө альшлаганы, бул иштеп жаткан механизмдердин апсыздыгына тасир эткени мөөнөт алынат. Ушул аспекттителер КРда реформаларды ылдам кирилизүүгө жолтоо болушкан [Карапашев А. А., Тарбинский О. С. Развитие местного самоуправления в Кыргызстане в переходный период. [Текст] / Б., 1999, с.211-217].

ЖӨБнүн уюштуруу мыйзамдын алкагында жүзөөш ашырьлат, демек, ЖӨБнүн органдарына башка маселелерди жөнгө салуу жана ошол иштерди башкаруу укугүн ыйгаруу менен, ЖӨБ жөнүндө жоболору бар мыйзам кабыл альнууга тийиш. ЖӨБ органдары кош мүнездүү кызматтарды: мамлекеттик жана мамлекеттик эмес кызматтарды аткараршары жөнүндө төяннак логикалай. Европалык Хартия ЖӨБнүн мамлекеттик-коомдук табияты идеясын жүргүзөт, бул ЖӨБ – мамлекеттик бийликтин уландысы деп эсептөөгө негиз берет. Ошол эле учурда ЖӨБ жергилиткүү калктын катышшуусу менен жүзөөш ашырьлат, ошондуктан ал коомдук табиятка ээ болот.

«**Мамлекеттик бийликтүү борбордан ажыраттуунуу контекстинде ЖӨБ концепцияларын калыптаандыруунуу методологиялык мамилелерин**» деген 2-бапта ЖӨБнүн калыптаануусун институционалдык аспекттителерин методологиялык багытталгандыгы маселелери ачылган.

Изилдеөнүн обьектиси – КРда ЖӨБнүн институционалдашшуу процессинде пайда болгон коомдук мамилелер.

Изилдеөнүн предмети – КРда ЖӨБ институционалдануусу.

Изилдеөнүн жүрүшүндө КР Негизги мыйзамына, ЖӨБнүн базасынын учурдагы абалына жана өнүгүү динамикасына, ишке ашыруунун практикалык аспекттителерине комплекстүү талдоо берилген.

Изилдеөнүн усуудары: иште дидактикалык жана тарыхый мамилелердин принциптери, ошондой эле институционалдык, тутумдуу, түзүмдүк-функционалдык жана салыштырма талдоо колдонулган.

«**КРда ЖӨБнүн өзгөрүүлүк институционалдык аспекттителерি**» деген биринчи параграфта башкаруунун ушул субъектиси биз публикацияларбызыдан биринде белгилеген мамлекеттик-бийликтик мамилелерден сырткары кызмат отөй албастыгына негизделген концепцияны иштеп чыгуу зарылдыгы жөнүндө маселелер карапган альшакан.

[Эгамбердиева Ж. Процессы развития местного самоуправления в контексте реформирования Кыргызстана [Текст] // Научный альманах, №1-4 (15). - Тамбов, 2016.- С.100-103].

Кыргыз Республикасы ЖӨБНУ Негизги мыйзамда, ошондой эле ЖӨБНУн ишмердүүлүгүн жөнгө салган бир катар ЧУАДА түзүмдөлүшүн аркылуу өзтөчө институт деп тааныйт.

Изденүүчү КРнын эн жаны саясий тарыхында көптөгөн жылдар буюк жүргүзүлүп жаткан конституциялык реформалар, ЖӨБ институтунун кайра түзүлүсүнө жана институционалдашусуна да маанилүү таасир кылышты деп эспеңтейт.

Саясий-администрациялык автономиянын бардык аспекттери эске алынган мамлекеттердеги ЖӨБНУн кызмет өтөө тажыйбыси жетишерлик жигилиткүү болгон деп табылат. Иштин жөнү мыйзамай болусуна башка аспектини, атап айтканда, аймактарды өнүктүрүүге реалдуу тартылган адамдардын активдуулугүнүн кыйла жогорулугун эске алу түрткүү болгон деп ойлайбуз.

КРда ЖӨБНУн калыптануу процессине мазмуну боюнча эн маанилүү чуады кабыл алуу түрткүү болгон. Алсак, 1995-ж. бийлиktи борбордон ажыраттуу процесси концепцияланат. 1996-ж. ЖӨБНүн айылдык кенештерге караштуу аткаруу-тескеөчүү органдары катары айыл өkmөттөрүү калыптана баштаган. 1998-ж. - райондук маанидеги Кара-Балта, Кант, Нарын, Караганда, Чолпон-Ата, Шопоков, Көк-Жангак шаарларын жергилиткүү өз алдынча башкаруу принциптерине которуу процесси журген. 2001-ж. - облустук маанидеги Ош, Жалал-Абад, Талас, Балькычы, Таш-Көмүр, Кызыл-Кия шаарларын жергилиткүү өз алдынча башкарууга еткөн. ЖӨБНУн базасын КРнын 472 айыллары менен поселоктору, 24 шаары, анын ичинде Бишкек жана Ош шаарлары түзүштөт. Жыйынтыпында - бул ЖӨБНУн 484 ортасы. 2021-ж. КР Жогорку Кенеси (мыйдан ары - КР ЖК) Базар-Коргонго шаар макамын берүү жөнүндө демилгени колдогон, ал эми КР Президенти тиешелүү жарлыкка кол койгон. Кыргызстанда жалпысынан ЖӨБ институтуна карата ченемдердин уланмалуулугүнүн элементтерин сактаган Конституциянын жаны редакциясы (2021-ж.) кабыл алынган [Кыргыз Республикасынын Конституциясы. (2021-жылдын 11-апрелинде референдумда (бүткүл элдик добуш берүүде) кабыл алынган) (2021-ж. 5-майында №59 Кыргыз Республикасынын Мыйзамы менен колдонууга киргизилген] КР Юстиция министригинин (мыйдан ары - КР ЮМ) Укуктук маалыматтын борборлоштурулган маалыматтар банкы].

Жаңы редакцияда 1-бөлүмдүн 7-бер. коомдук-өкүлчүлүктүк чогулуш катары Элдик Курултайдан өзтөчө ролу да белгиленген. Ал коомдук өнүгүү жааатында сунуштарды берүү укуту бар кенешүүчү, байкоо жүргүзүүчү чогулуш катары каталтган, ал эми анын ишмердүүлүгүн уюштуруу тартиби КР Негизити мыйзамы жана конституциялык мыйзам аныкталат [Кыргыз Республикасынын Конституциясы. (2021-жылдын 11-апрелинде референдумда (бүткүл элдик добуш берүүде) кабыл алынган) (2021-ж. 5-майында №59 Кыргыз Республикасынын Мыйзамы менен колдонууга киргизилген] КР Юстиция министригинин (мыйдан ары - КР ЮМ) Укуктук маалыматтын борборлоштурулган маалыматтар банкы].

Ошентип, Кыргызстанда ЖӨБНУ андан ары институционалдаштыруу Учун бардык өбелгөлөр түзүлген, бул КР Конституциясында жана мыйзамдарында так катталуу тапкан. ЖӨБНУн бардык дөңгөлдөри, жергилиткүү тургундар, баарыдан мурда, КРнын жарандары болуп санаалган аймактын бир белгүн кучагына альшат. Ушундай категориалаштыруу ЖӨБНУ жергилиткүү жана жалпы мамлекеттик кызычкылтартарды айкалыштыруу жана ишке ашыруу жаатында институционалдаштыруу жөнүндө айтууга жол берет.

«КРда ЖӨБНУ өзгөртүүнүн тутумдуу аспекттери» деген экинчи параграфта КРдатын борбордан ажыраттуу процесстерди талданат, алар көлөчекке карай бир нече тенденцияларды алдын ала аныкташкан: кызметтеги органдарынын жергилиткүү дөңгөлине откөрүп берилген; ЖӨБ органдарынын дөңгөлине откөрүп берилген, бул салмакталган илмий принципин» контекстинде ЖӨБНУ таануу бекемделген болсо [Кыргыз

Республикасынын Конституциясы. (Кыргызстан Республикасынын он экинчи чакырылыштагы Жогорку Кенесинин 12-сессиясында 1993-жылдын 5-майында кабыл алтынган) // Ведомости ЖК КР. - 1993. - №7. - С. 175. (2016-жылдын 28-декабрындағы №218 КР Мыйзамы менен колдонууга киргизилген], анда азыр иштеп жаткан редакциясында (2021-ж.) мамлекеттик жана муниципалдык кызметтеги адамдарына коррупция Учун шарттарды түзүүчү иш-аракеттерди жүзөгө ашырууга тыну салууга карата жаңылыктарды болуп көрсөтүү зарыл. Ошондой эле бул мамлекеттик органдардын жана ЖӨБ органдарынын эл алдындагы конституциялык-укуктук жоопкерчилгин кирзуутё да тийшшүү [Кыргыз Республикасынын Конституциясы. (2021-жылдын 11-апрелинде референдумда (бүткүл элдик добуш берүүде) кабыл алынган) (2021-ж. 5-майында №59 Кыргыз Республикасынын Мыйзамы менен колдонууга киргизилген] КР Юстиция министригинин (мыйдан ары - КР ЮМ) Укуктук маалыматтын борборлоштурулган маалыматтар банкы].

Жаңы редакцияда 1-бөлүмдүн 7-бер. коомдук-өкүлчүлүктүк чогулуш катары Элдик Курултайдан өзтөчө ролу да белгиленген. Ал коомдук өнүгүү жааатында сунуштарды берүү укуту бар кенешүүчү, байкоо жүргүзүүчү чогулуш катары каталтган, ал эми анын ишмердүүлүгүн уюштуруу тартиби КР Негизити мыйзамы жана конституциялык мыйзам аныкталат [Кыргыз Республикасынын Конституциясы. (2021-жылдын 11-апрелинде референдумда (бүткүл элдик добуш берүүде) кабыл алынган) (2021-ж. 5-майында №59 Кыргыз Республикасынын Мыйзамы менен колдонууга киргизилген] КР Юстиция министригинин (мыйдан ары - КР ЮМ) Укуктук маалыматтын борборлоштурулган маалыматтар банкы].

КРда ЖӨБнүн кызметтөрөттөн тажрыйбасы бийлик органдарынын иш-
аракеттерин бир аз формалдашкан аспектте көрсөтөт, анткени
кызметтәрдүн бир белгүлүн еткерүү берүү тишиштүү көлемдө каржылоо
менен бекемделбейт, бул чечилбеген маселелер мессасын түүдүрүт.
[Эгамбердиева Ж. О некоторых институциональных аспектах развития
местного самоуправления в Кыргызстане. // Известия вузов Кыргызстана,
№9.-Бишкек, 2017.- С. 153-155].

ЖӨБ башкаруу аппаратын маанилүү демократиялаштырат, бул
жергилиткүү масштабдагы проблемаларды оптималдуу жана карама-
каршылыксыз чечүүтө жол берет, ал жамааттардын кызыкчылкартарынын
индивидуидин жана мамлекеттин укуктарын эске алууга да багыттайт.
Ушундай Училтик КРдагы жарандык коомдун контекстинде башкаруу
тутумунун жарамдуулугу жана демократиялашушуу, ЖӨБнүн жаны
моделинин куралусу жөнүндө айтууга жол берет.
Изденүүчүү ЖӨБнүн институционалдашкан негиздеринин барыгына
карабай, борборлошкон мамлекеттик башкаруунун элементтери катышат
деп болжайт.

Ошентип, Кыргызстанда глобалдуу дүйнөлүк кризистин жана КОВИД
пандемиясынын фонунда, КМШнын көпөөн мамлекеттериндегидей эле,
ЖӨБнүн институционалдашшуу чөйресүндө демократиянын модели ишке ашырылган. Бирок, иш жүзүндө бийликтин
жергилиткүү органдары тарафынан борбордан /ажыратылган башкаруу
принциптерин колдонуунун өзүндөй эле оорчуулуктар учурайт.

ЖӨБ органдары ЧУЧ КР Президентине караштуу Аймактарды,
жергилиткүү жамааттарды жана ЖӨБнүн өнүктүрүү бөюнча кенеш
формасындагы диалогдун жаны формасын түзүү зарыл. Андан аркы
институционалдаштыруу мамлекеттик органдардын жана ЖӨБнүн КРда
аймактарды өнүктүрүү жана жашоонун татыктуу шарттарын түзүү болонта
куч-аракеттерин ыкташтырууга түркүү болот.

«Кыргызстанда ЖӨБнүн өнүктүрүүнүн жаны багыттары» деген 3-
бапта КРдагы 2016-ж., андан кийин 2021-ж. конституциялык реформа ЖӨБ
органдарынын макамын өзөгрөубөгөн түрдө сактагандыгы таанылат. Алсак,
Конституциянын жаны редакциясы (2021-ж.) [Кыргыз Республикасынын
Конституциясы. (2021-жылдын 11-апрелинде референдумда (буткүл элдик
добуш берүүдө) кабыл алынган) (2021-ж. 5-майынлагы №59 Кыргыз
Республикасынын Мыйзамы менен колдонууга киргизилген] КР Юстиция
министрилгинин (мындан ары – КР ЮМ) Укуктук маалыматтын
борборлоштуулган маалыматтар банкы] 4-белумдө ЖӨБ 111, 112, 113-бер.
ЖӨБнүн органдары жана кызмет адамдары жөнүндө жоболорду камтыйт.

«Кыргызстанда ЖӨБ инстититутун конституциялык реформалоо»
деген биринчи параграфта ЖӨБнүн башкаруу чөйресүндөгү
уюштуруучулук өз алдынчалыгы концепциялык жактан акталгандыгы
таанылат. Кадрлык саясаттасы өз алдынчалык жөнүндө айтуу да орундуу,
бул органдардын жергилиткүү тургундар тарафынан калыптандырылыши
маанилүү деп табат.

КР Конституциясында (2021-ж. редакци.), 4-белумдө 113-бер.
жергилиткүү кенештер жергилиткүү бюджетти жана анын аткарылыши
жөнүндө отчеттуу бекитишет деген ченем катталат [Кыргыз
Республикасынын Конституциясы. (2021-жылдын 11-апрелинде
референдумда (буткүл элдик добуш берүүдө) кабыл алынган) (2021-ж. 5-
майынлагы №59 Кыргыз Республикасынын Мыйзамы менен колдонууга
киргизилген) КР Юстиция министрилгинин (мындан ары – КР ЮМ)
Укуктук маалыматтын борборлоштуулган маалыматтар банкы], муну
жергилиткүү кенештердин өзгөчө укугу, жана ошол эле учурда алардын
милдети катары тушунуугө болот, анткени ар бир администрациялык-
аймактык бөлүм өз бюджетине өз болууга тийиш. ЖӨБ органдары
жергилиткүү жамааттардын уставдарынын башка дагы ыйгарым укуктарын
жүзегө ашыра альшат. Демек, алар өздөрү Учун алардын уставдары менен
жөнгө салынган өзүмдүк ыйгарым укуктардын жыйндысын кошумча
аныктай альшат.

ЖӨБнүн өнүгүүсүнүн андан аркы көлөчектерин түшүнүү Учун, КР
Негизги мыйзамында катталан бардык принциптер менен ченемдерди
айкын түшүнүү зарыл. Алсак, бийлик органдарынын шайлануучулугу
принциби универсалдуулукка ээ болот. Мындаи түшүнүү жалпы таанылган
демократиялык жетишкендик катары укуктардын жалтыга бирдейлиги жана
жатыркатылбастыгы менен түшүндүрүлөт. Алсак, КР Негизги мыйзамынын
2-бер. 2-п. ылайык элдин бийлигинин эң бийик шайлоолор болуп саналат [Кыргыз
Республикасынын Конституциясы. (2021-жылдын 11-апрелинде
референдумда (буткүл элдик добуш берүүдө) кабыл алынган) (2021-ж. 5-
майынлагы №59 Кыргыз Республикасынын Мыйзамы менен колдонууга
киргизилген) КР Юстиция министрилгинин (мындан ары – КР ЮМ)
Укуктук маалыматтын борборлоштуулган маалыматтар банкы].

Ошентип, КР Конституциясында бекемделген принциптердин
негизинде, ЖӨБнүн өнүгүүсүнүн андан аркы көлөчектери берилген.
«Кыргызстанда ЖӨБнүн өнүктүрүүнүн жаны божомолдуу
багыттары» деген экинчи параграфта өз укуктарын эки дөнгөлдө:
өкүлүлүктүк формада, түзөн-түз демократияда ишке ашыруучу ЖӨБ
институтун өнүктүрүүн көлөчектерин жана божомолуу талданылат.

«Кыргызстанда ЖӨБ инстититутун конституциялык реформалоо»
деген биринчи параграфта ЖӨБнүн башкаруу чөйресүндөгү
уюштуруучулук өз алдынчалыгы концепциялык жактан акталгандыгы
таанылат. Кадрлык саясаттасы өз алдынчалык жөнүндө айтуу да орундуу,
бул органдардын жергилиткүү тургундар тарафынан калыптандырылыши
маанилүү деп табат.

КР Конституциясында (2021-ж. редакци.), 4-белумдө 113-бер.
жергилиткүү кенештер жергилиткүү бюджетти жана анын аткарылыши
жөнүндө отчеттуу бекитишет деген ченем катталат [Кыргыз
Республикасынын Конституциясы. (2021-жылдын 11-апрелинде
референдумда (буткүл элдик добуш берүүдө) кабыл алынган) (2021-ж. 5-
майынлагы №59 Кыргыз Республикасынын Мыйзамы менен колдонууга
киргизилген) КР Юстиция министрилгинин (мындан ары – КР ЮМ)
Укуктук маалыматтын борборлоштуулган маалыматтар банкы], муну
жергилиткүү жамааттардын уставдарынын башка дагы ыйгарым укуктарын
жүзегө ашыра альшат. Демек, алар өздөрү Учун алардын уставдары менен
жөнгө салынган өзүмдүк ыйгарым укуктардын жыйндысын кошумча
аныктай альшат.

ЖӨБнүн өнүгүүсүнүн андан аркы көлөчектерин түшүнүү Учун, КР
Негизги мыйзамында катталан бардык принциптер менен ченемдерди
айкын түшүнүү зарыл. Алсак, бийлик органдарынын шайлануучулугу
принциби универсалдуулукка ээ болот. Мындаи түшүнүү жалтыга бирдейлиги жана
жатыркатылбастыгы менен түшүндүрүлөт. Алсак, КР Негизги мыйзамынын
2-бер. 2-п. ылайык элдин бийлигинин эң бийик шайлоолор болуп саналат [Кыргыз
Республикасынын Конституциясы. (2021-жылдын 11-апрелинде
референдумда (буткүл элдик добуш берүүдө) кабыл алынган) (2021-ж. 5-
майынлагы №59 Кыргыз Республикасынын Мыйзамы менен колдонууга
киргизилген) КР Юстиция министрилгинин (мындан ары – КР ЮМ)
Укуктук маалыматтын борборлоштуулган маалыматтар банкы].

Ошентип, КР Конституциясында бекемделген принциптердин
негизинде, ЖӨБнүн өнүгүүсүнүн андан аркы көлөчектери берилген.
«Кыргызстанда ЖӨБнүн өнүктүрүүнүн жаны божомолдуу
багыттары» деген экинчи параграфта өз укуктарын эки дөнгөлдө:

Мындаи өзгөртүп түзүлүрдүн негизги демилгечиси жер-жерлерде айыл өкмөттерү болуп калышты, алар соцмадтиричилик обьектелерин кайран куруу, санитардык абалын жакшыртуу, аларды жакшы абалга көлтириү жана жашылданыруу маселелеринин устуннон иштей башташты.

Изенеүүчү КРда жергилиткүү көңөлтөрү, шаардык башкармалар, мэриялар) компетенциялар чойросун, жоопкерчилик чектерин мыйзамдык бекемдеөө концепциялык жактан туура чечим болуп калган деп болжоют.

Жердин менчик ээси менен айыл чарбалык жоготууларды жана жер тилкелерин трансформациялоого чыгараларды көнөмтөлөө жаатындағы проблемалар көндөрди колдонуучуларга жүктөнгендей кәэ бир аспекттерди иш жүзүндө чечүүнү талаап кылышат. Бул, мисалга, KAZ Minerals Bozumchak ЖЧК, ал Жалал-Абад облусунун Ала-Бука районундағы Бозымчак кенин иштегүүнү жүргүзөт. Бул тиешелүү жерлерди алып коюусуз жана трансформациялоосуз журуп жаткан Кара-Кече көмүр кенине да тийштүү (ЖЭС жана Балыкчы-Кочкор-Кара-Кече Т/Ж куруу).

Аймактарды колдоо максатында, мыйзамдарга соцмадтиричилик обьектелерин өнүктүрүүн, жергилиткүү инвестициялардан социалдык аспекттерди төлемдерден көрүнүчү инвестициялардан жана жынылькытар киризилген.

КР Финансы министригү тарабынан 2019-ж., жергилиткүү бюджеттердин киришеси базаларын чындоо максатында, салык агенти тарабынан төлөнүчү киришеси салытнан чегерүүлөрдүн чөнөмдерин көбөйтүү караштырылан.

Алсак, 2020-ж. жергилиткүү бюджеттер киришеси салытнын 85%-бын, мамлекеттик бюджет - 15%-ын алган 2021-ж. эми киришеси салытты 100% етчөмдө жергилиткүү бюджеттерге түшүүгө тийши.

2020-ж. сагуулардан салыттын 75%-ы республикалык бюджетке бағытталат. Көрсөтүлгөн саясат ЖӨБнүн жумуш орундарын түзүүгө түртөт, ондук ЖӨБ органдары Учун инвестицияларды таргуту мүмкүн эместигинен улам жүзөгө ашырылыс. Бир катар экспертер белгилешкендөй, тандама статистика болонча, жергилиткүү бюджетке киришеси салытнын түшүү Улуушун мерчемдүү жогорулаттуу, жергилиткүү бюджеттин сагуулардан салыктардын түшүҮ Улуушунун азаңоусунан жоготууларын көнөмтөлөй алган жок.

Алсак, ЖӨБнүн өкүлдөрү соода-сатык өнүккөн жerde бул чара жергилиткүү бюджеттер учун терс кесептөрдө өз болду деп туура болжошт.

Мисалга, Кара-Балта ш. бюджеттинин жоготуулары – жыльына 70 млн. сомды, Чолпон-Ата ш. – 20 млн. сомды, Кайынды ш. – 20 млн. сомду түздү.

Бир катар айылдык аймактар жыльына 1 млн. сомго чукул жоготуушат. Мындаи аймактар учун киришеси салытнын түшүүн көбөйтүү сагуулардан салыктан жоготууларды көнөмтөлөй албайт. Ал соода-сатык өнүккөн жана бюджетке түшүүлөр социалдык чөйрөнүн мамлекеттик мекемелеринин кызметчиларына салык салуунун эсебинен болуп өткөн чакан муниципалитеттерге жана он гаасир көрсөтөт.

Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Жергилиткүү өз алдынча башкараруу иштери жана этностор аралык мамилер болонча мамлекеттик агенттиги (мындан ары ЖӨБЖЭММА), ыйгарым укуктуу орган катары, ««2020-жылга КР республикалык бюджети жана 2021-2022-жж. болжомолу жөнүндө» КР Мыйзамына өзөргүүлөрү киргизүү жөнүндө» КР Мыйзамы (2020-жылдын 8-июну) болонча, 2020-жылды киришеси салытнан бюджетке түшүү – 10 486,6 млн. сомду түздү, мындан 8 913,6 млн. сом ЖӨБ органдарынын карамагында калды деп табат.

Сагуулардан салыктар боянча бюджетке түшүү – 4 215,9 млн. сомду түздү, мындан 3 161,9 млн. сом республикалык бюджетке, ал эми 1 053,9 млн. сом – жергилиткүү бюджеттерге жөнүттүү. КР Өкмөтүнө караштуу Мамлекеттик салык кызметчилеринин маалыматтарына ылайык, 2020-жылдын алты айы ичинде киришеси салытнан мамлекеттик бюджеттин киришеси – 5 849,2 млрд. сомду түздү [Доклад о ходе реализации приоритетных направлений политики Президента Кыргызской Республики с точки зрения органов МСУ. / Объединение юридических лиц «Союз местных самоуправлений КР». – Б., 2020, с. 23]. Ошентип, мамлекеттин механизмни ар түрдүү тутумчалардан жана белгүктөрдөн турары, анда ЖӨБ органдары өзүнүн татыктуу ордун ээлешшери ганаанылат.

КОРУТУНДУ

Бул изилдөөнүн жылынтыбы деп, саясий-бийликтик мамилелер тутумунда ЖӨБ институту – бул жоопкерчиллики аймактык дөңгөлөтө коччурүү менен бийликтүү ишке ашыруунун өз алдынча формасы экенин таанууга болот.

Алсак, КР даты бийликтин оптималдуу иштеөчү түзүмүнүн калыптануусу актуалдуу милдеттердин бири бойдон калып жатат. Бул – ЖӨБнүн демократиялык принциптер менен катнашта турган узак өнүгүү генезиси жөнүндө айтууга жол берүүнү көп аспектилүү саясий процесс.

ЖӨБ органдарын түзүүдөн мурда СССРдин курмамында болуунун узак тарыхы жатат, ал көлөчекке карата ЖӨБнүн концепцияларынын бир түрдүү эместигин жана көптүгүн калыптандырган, алардын ичинен КРда ЖӨБнүн көбүрөөк оптималдуу моделин тандоо көрек болгон.

Эгерде бийликтүү реалдуу белгүштүрүү жөнүндө айтсак, анда ал жалпы тутумду төлтүккө ээ қызуу шарттарында гана мумкун, бул тенденция

катары бүткүл постсоветтик мейкиндикте КМШНЫН жаңы мамлекеттери, алардын катарына КР да кирет, егемендигин жарыллаган учурдан тартып гана байкала баштады. Бийлик анын органдарынын ортосунда, коом менен өз ара мамилелерде коллизиялар жок болгондо толук баалғу қызметтөйт.

Жасалған талдоонун жыйынтықтарынын белгилүү бир суммасы төмөнкүлөр жөнүндө тұянактар топтому болуп калат:

1. Издилеону ушул нұкта калыптоо жол берген бир катар тарыхый оболгелөрө талдо жасалды. ЖӘӨБга, ар кандай институт өндүү эле дайыма эволюцияда болуу мүнәздүү, ал эми Қыргызстанда алардын бүтүсүнө алти эрте.

«Аткаруу бийлигүү» жана «мамлекетик башкаруу» категорияларын төндештириүү анчталык туура болбойт, анткени экинчи категория «аткаруу бийлигүү» түшүнүүнөн кийла көнери, экинчиси менен ар кыл мамлекеттик органдар тарабынан жүзөгө ашырылуучу башкаруу түшүнүлдөт.

Парламентаризмди тануу, укуктук мамлекет идеялары жана бийликтерди белгүштүрүү принципи советик доктринасы партиялық-диктаторлук режимге таянган, ал СССРдин республикаларында, андан кийин бүткүл дүйнөлүк социализм тутумунда «салапаттуу» ишке ашырылган.

2. ЖӘӨБ институтунун өнүгүсүн, ошондой эле дәэрик отуз жылдык мамлекеттик курулуш тажрыйбасын талдоо, Қыргызстандагы мамлекеттик органдардын учурдағы ишмердүлүгүн ачыктоодо он роль ойноого тишиш, жана КРда ЖӘӨБнү активдүү өнүктүрүү көрсөтүлгөн нағыжылдык байланышта берилет.

КР Негизги мыйзамында (1993-ж.) базис катары альнган бийликтерди белгүштүрүү концепциясы, жергиліккүү өкүлчүлүктүк жана аткаруу органдарынын тутумунун жана түзүмүнүн жаңы концепциясын кабыл алууну шарттады. Эн эле жалпы түрдө ал эл аралык конвенциялык документтерде бекемделген талап кылнуучу станлартарга шайкеш келген әмес жана өзүн кайра кароону талап кылган.

КРда жамааттардын макамы жөнүндө мыйзамды кабыл алуу, муниципалдык органдардын компетенцияларынын цектерине кирбекен маселелердин чечилиши болуп калат деп табылат. 200-жылдан 2010-жылга чейинки мезгилде КРда 50 минден ашык адамды күчтүнген алган 1,8 мин жамааттар түзүлөн.

3. Қыргызстанда ЖӘӨБнүн институционалдашусу аттын мыйзамды жана андан кийинки стратегияларды кабыл алган учурдан тартып өз эсебин баштаган.

Администрациялык, каржылык-экономикалык жана саясий автономиянын формалары талдоого душарлантылган, бул КРда ЖӘӨБнүн андан ары институционалдашусун шарттаган.

ЖӘӨБ, элге көбүреек чукулдатылған институт катары, мамлекеттик бийликтен уомдашуучулык оқчундукту болжайт.

4. ЖӘӨБ мамлекеттик органдардан ажырымда бир катар маселелерди чече албайт, анткени алар КРда социалдык саясатты жүзөгө ашыруу менен жарым-жатнашга туршат. Бул билим беруудогу жана саламаттыкты сактоодуға алардын мазмуну жаатындағы «биргелешкен ыйгарым укуктар».

Жер, түрөнгөс ресурс болгондуктан, айыл чарба жөрлерин майнаптуу башкарууну, аларды چарбаларга консолидациялоону түшүндүрүүтө басым жасаган саясатты жүргүзүү менен шартталған.

5. ЖӘӨБнүн уомдашуучулык өз алдынчалыгын, анын ичинде кадрлык саясат жаатындағы, таануу, ЖӘӨБ органдарын жарандардын өздөрү тарабынан калыптандыруу процессинде башталыч түрткү болуп калды.

ЖӘӨБ органдарынын ишмердүлүк чойрелорунун чегин ажыратуу процессинде аларды белгилөө Учун категорияларды, аныктамаларды, түшүнкүтердү жеткире иштөө зарылдытыбышы жетиди.

Жергиліккүү референдумдардын, б.а. жарандардын чогулуштарда, жыналыштарда коомдук жана мамлекеттик турмуштун маселелерин талкуулоого, ЖӘӨБнүн ишмердүлүгүнө көзөмөлдү жүзөгө ашырууга катышуусун мисалында түзөн-түз демократиянын формалары талданды.

6. СССРдин үбагындағы мурдағы жергиліккүү советтер жана азыркы жергиліккүү көнештер институтунун төндештигинен жана концепциялык мамилелеринин мурастуулук үкүгүнан баш тартууну түшүнүү түшүндүрүлөт. Алсак, кийинкилере элдик бийлик тутумунда эн маанилүү роль ыйгарылган.

ПРАКТИКАЛЫК СУНУШТАР

КРда көрсөтүлгөн чөйрөнү оптимадаштыруу УЧУН ТӨМӨНКҮ АСПЕКТИЛЕРИДИ ЧЕЧҮҮ ЗАРЫЛ:

1. ЖӘӨБ органдарынын түзүмү комплекстүү концепциялык мамилени талап кылат, аны алар өз алдынча аныкташат.

2. Калктын маалыматтуулугуна жана муниципалдык органдардын процесстеринин ачыктыгына болгон көркөтөе актуалдашат, алар жергиліккүү да, аймактық да башкаруу органдары (АКЕБ) өндүү, түзүлүүч органдар Учун ченем болуп калууга тишиш. Демек, ЖӘӨБнүн оқытчулуктук жана аткаруу органдары жергиліккүү турмушка байкоо жүргүзүүгө, анын маселелерин чечүүдө ошону эске алууга тишиш.

3. КРда ЖӘӨБнүн институттарын жана теориясын андан ары оңуктурүү учун жагымдуу өбөлтөр түзүлген, бирок ЖӘӨБнүн материалдык-каржылык камсыздоо механизминде дегалдаштырууну талап кылуучу жағдайлар бар.

1) Шаарлардын кызметтүү ыйгарым укуктарын так белгилөө.

2) Башкаруун темен турган дөңгөлдерине гранттарды белгүштүрүү бюджет аралык мамилелерди эркиндик принциplerinde каржылоо.

3) КРдагы шаарлар, түзүлүн жагдайтардан улам, къымзаттардын түрдүү тоопомуна ээ болуп, бюджет аралык мамилелерде транспаренттүү болуга тийиш.

ЖӨБ институтун оптималдаштыруу процесси учун КР Президентине караштуу Аймактарды, жергилекти жамааттарды жана ЖӨБНУ онуктуруу боюнча кенеш түрүндөгү диалогдун жаны формасын түзүү зарыл деп болижойбуз, бул мамлекеттик органдардын жана ЖӨБНУН КРда аймактарды онуктуруу жана жашоонун татыкуу шарттарын түзүү боянча күч-аракеттерин ыкташтырууга түрткү болот.

Кенеш аймактарды онуктуруу чөйресүндө өз -ара аракеттешүүнү камсыздайт, ЖӨБНУН ишинин саясий, каржылык жана администрациялык шарттарынын макулдашылбагандыгы проблемаларын чечет.

Райондук маанидеги көпчүлүк шаарларды каржылоо учун төмөнкүлөр жасалууга тийиш:

- бардык шаарлар учун колдонулуучу базалык ыйгарым укуктардын тизмесин түзүү;
 - къымзаттарды көрсөтүүгө жөндөмсүз ошол эле шаарларда, ыйгарым укуктарды районго же облуска откөрүп берүү.
- ЖӨБ органдарынын кендерди колдонуу чөйресүндөгү ыйгарым укуктары суроосун коюу актуалдашып жатат. Алсак, кийинки жылдардын тажрибыасы көптөгөн чыр-чагактарды көрсөтмөлүү көрсөтөт, анткени калк пайда болгон проблемалар боянча жергилекти бийликке кайрылат.

СУНУШТАЛУУЧУ ИШ-ЧАРАЛАР

- ЧУАДА чагылтылган ЖӨБНУН берилген мамлекеттик ыйгарым укуктарынын мазмунун оптималдаштыруу.
- ЖӨБГА экологиялык программаларды иштеп чыгууну сунуштоо, аларда төмөнкүлөр каралтган болуга тийиш:
 - кендерди колдонуу боянча коомдук экспертизаны жүзегө ашируу;
 - айланча-чөйрөнүн коргоого терс таасир кылууну азайтуу;
 - кендерди колдонууга жана жер тилекпери менен лицензиялык объектилерди рекультивациялоого байкоо жүргүзүү.
- Кендерди колдонуу укуктарын ишке ашируу максатында кендерди колдонуучулардын жайг ээликтерин колдоннуу эрежелерин деталдаштыруу.
- ЖӨБ органдарын ЧУАДы, колдонмөлорду, окуу кураадарын колдонуу учун методологиялык камсыздоо.
- КР Өкмөтүнө караштуу ЖӨБЖЭММАНИН (ал Айыл чарба министрлигинин курамына кирген) жана КР Мамлекеттик кадр къымзаты (

мындан ары МКК) муниципалдык къымзатылардын жана жергилекти кенештердин делутаттарынын квалификациясы жаатында ишмердүүлүгү активдештириүү.

Демек, карама-каршылыктарды чечүү учун төмөнкүлөрдү карап чыгуу максатка ылайыктуу.

1. ЖӨБНУ оптималдаштыруу жана жоопкерчилгигин күчтөү максатында талаш-тартыштарды чечүүде аксакалдар сотунун ролун жогорулатуу.

2. Мамлекет менен ЖӨБНУн ортоосундагы мамилелерден келип чыгуучу талаш-тартыштарды чечүүчү администрациялык юстиция концепциясы зарылдылын негиздеөгө жол берүүчү жанылыктарды киргизүү. Жалпысынан берилген долбоорлордун көлемү жана сапаты жаны кабыл алынуучу концепцияларга, стратегияларга, ЧУАларга киргизилүүчү жанылыктарды маанилүү ыскартагат эле.

3. Башкаруунун деңгээлдерин каржылоону камсыздоо, чыгарашалар менен кирешелерди өз булактарынан аныктоонун транспаренттүүлүгү шартында гранттар, трансфертер тутумун реформалоону шартгайт.

ЖӨБНУн жергилекти бюджеттерине төмөнкүлөрдү бапттоо негиздүү:

- КР Конституциясынын 113-бер. жана «ЖӨБ органдарына айрым мамлекеттик ыйгарым укуктарды берүүнүн тартиби жөнүндө» КР Мыйзамынын (2013-жылдын 9-июнолу) 3-бер. ылайык, тооруктардан (аукциондордон) түшкөн каражагтардын бир белүүгүн;
- лицензияларды карман турруу бөйнөчө төлемдердүр;
- түшүүдөн 2 %дү, жергилекти инфратузумду өнүктүүрүгө салыктык эмес төлөмдер катары;

• Роялтинин 50 %.Ын. Мындан сырткары, жергилекти бюджеттерге төмөнкүлөр түшөт: жер жана киреше салыктары, жерге ижара акысы, мулккө салык.

4. Жергилекти кенештердин ЖӨБ Бирлиги менен ишмердүүлүгүн жөнгө салуучу ЧУАДы макулдашуу зарылдыты жөнүндө талапты киргизүү, анткени дал ушул орган алардын къызыкылыктарын көртөйт. Ошол эле учурда ЖӨБИЖЭММА жөндөгүч катары мамлекеттик орган болул саналат да, мамлекеттик буюртманы аткарат.

5. ЖӨБ органдарынын башчыларын түз шайлоо тажрибыасына кайтуу, бул аларды жергилекти маселелери кийла жооптуу чечүүгө милдеттendirет.

Диссертациянын темасы бөюнча жарыланган эмгектердин тизмеси:

- Диссертациялык изилдеөнүн негизги жоболору, натыйжалары жана тиңяктары изденүүчүү Ж. Этамбердиева гарабынан илмий журналдарданы 9 (тогуз) макалаларда жана башка публикацияларда баяндалган.
1. Этамбердиева Ж. Постановка проблемного поиска: институт местного самоуправления в Кыргызской Республике. [Текст] / Ж.Этамбердиева // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана, №11. - Бишкек, 2015. - С.180 -182.
 2. Этамбердиева Ж. Процессы развития местного самоуправления в контексте реформирования Кыргызстана [Текст] / Ж.Этамбердиева // Научный альманах, №1 - 4(15). - Тамбов, 2016. - С.100 - 103.
 3. Этамбердиева Ж. К вопросу о новой парадигме управления МСУ в КР [Текст] / Ж.Этамбердиева // Научный альманах, №1 - 4(15). - Тамбов, 2016. - С. 91 - 95.
 4. Этамбердиева Ж. О некоторых институциональных аспектах развития местного самоуправления в Кыргызстане [Текст] / Ж.Этамбердиева // Известия вузов Кыргызстана, №9. - Бишкек, 2017. - С. 153 - 155.
 5. Этамбердиева Ж. О некоторых системных аспектах децентрализации в Кыргызстане [Текст] / Ж.Этамбердиева // Сборник научных трудов по итогам международной конференции «Актуальные вопросы современных общественных наук», №5. - Екатеринбург, 2018. - С. 8 -11.
 6. Этамбердиева Ж. К вопросу о нормативной источниковой основе институционализации МСУ в Кыргызстане [Текст] / Ж.Этамбердиева // Вестник АГУПКР, №24. - Бишкек, 2018. - С.44 - 49.
 7. Этамбердиева Ж. О становлении института МСУ в Кыргызстане: политологический аспект [Текст] / Ж.Этамбердиева // Международный журнал гуманитарных и естественных наук, №6 - (45). - Новосибирск, 2020. - С. 20 - 23.
 8. Этамбердиеваж. О некоторых теоретических аспектах децентрализации управления в Кыргызстане [Текст] / Ж.Этамбердиева // Международный журнал гуманитарных и естественных наук, №8 - (47) - Новосибирск.2020. - С.83 - 87.
 9. Этамбердиева Ж. О политологических аспектах реформирования системы государственного управления и местного самоуправления в Кыргызстане [Текст] / Ж.Этамбердиева // Электронный журнал ВАК «Научные исследования в Кыргызской Республике», Вып. 2, Ч. 1. - Бишкек, 2021. - С.92 - 99.

Дж. Этамбердиеванын “Кыргыз Республикасында жергиліккүү өз алдынча башкаруу институтуну калыптануусу жана онуурусу: саясаттаануучулук аспекттери” темасындағы 23.00.02 – “Саясий институттар, процесстер жана технологиялар” адиистиги бөюнча саясий илимдердин кандидатты окумуштуулук даражасын изденин алуу үчүн жазылған диссертациясынын

РЕЗЮМЕСИ

Түйүндүү сөздөр: жергиліккүү өз алдынча башкаруу, мамлекеттик саясат, саясаттаануучулук талдоо, жергиліккүү мамлекеттик администрация, айыл оқметүү, жергиліккүү кенештер, мамлекеттик жана муниципалдык кызметчылар, мамлекеттик башкаруу.

Изилдөөнүн объектиси – КРда ЖӨБ институционалдашушу процессинде пайда болуучу коомдук мамилелер.

Изилдөөнүн предмети – КРда ЖӨБ институционалдан калыптануусу, ушул процессте КРнын Негизги мыйзамына, ЖӨБнүн базасынын учурлары абылайна жана онутуу динамикасына, ишке ашыруунун практикалык аспекттерине комплекстүү талдоо берилген.

Изилдөөнүн усуудлары. Иште диалектикалык жана тарыхый мамилелердин принциптери, ошондой эле институционалдык, тутумдуу, тузумдук-функционалдык жана салыштырма талдоо колдонулган.

Изилдөөнүн максаты – ЖӨБ институтун оптималдаштыруун теориялык-практикалык масслелерин, аларды КРда иштеп жаткан башкаруу тутумна актуалдаштырууну талдоо.

Альынган натыйжалар жана алардын жанылыгы. Бул изилдөө – КРдагы мамлекеттик башкаруунун курымдык болтугү катары ЖӨБнүн калыптануусун саясаттаану чөйрөндөн көрүнүп, талдоо аракеттеринин бири. Кыргызстан ЖӨБнү оптималдаштыруу маселесине жаны турумдардан мамиле кылды, бул ЖӨБнүн концепциясын жана принциптерин тандоодо жанылтыгарды киргизүүнү иштеп чыгууну шарттады. Келишимдерди түзүүнүн өзгөчө баалуулугу жөнүнде тиңянак да неиздөлет, жасалган талдоонун алкагында Кыргызстанда жана КМШнын бир катар елкөлөрүндөгү оқшоо эле милдеттер менен көлөнгөтөрүлгөн ЖӨБГба салыштырма талдоо жүзегө ашырылды.

Колдонуу даражасы же сунуштар. Диссертациялык иште жалпыланган ЖӨБ институтина талдоо, мамлекеттик жана муниципалдык органдар үчүн сунуштарды сунуштоого жол берет.

Колдонуу аймагы. Изилдөөнүн негизги жоболору жана нальжалары Кыргызстанда ЖӨБнүн онуурусу жана институционалдашушу маселесеринин Устунон иштешкен министрлөр, мамлекеттик органдар, БЮУдар, жергилиткүү кенештер тарафынан практикалык ишмердүүлүкте колдонула альшат.

РЕЗЮМЕ

диссертации Эгамбердиевой Дж. на тему «Становление и развитие института местного самоуправления в Кыргызской Республике: политологический аспект» на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.02 – “Политические институты, процессы и технологии”

Ключевые слова: местное самоуправление, государственная политика, политологический анализ, местная государственная администрация, айыл окумоту, местные кенеши, государственные и муниципальные службы, государственное управление.

Объект исследования - общественные отношения, возникающие в процессе институционализации МСУ в КР.

Предмет исследования - становление института МСУ в КР, в процессе которого был представлен комплексный анализ Основного закона КР, текущее состояние и динамика развития базы МСУ, практические аспекты реализации.

Методы исследования. В работе применялись принципы диалектического и исторического подходов, а также институциональный, системный, структурно-функциональный и сравнительный анализ.

Цель исследования - анализ теоретико-практических вопросов оптимизации института МСУ, их актуализация в действующей системе управления в КР.

Полученные результаты и их новизна. Данное исследование - одна из попыток анализа становления МСУ как составной части государствения в КР на срезе политологической науки. Кыргызстан с новых позиций подошел к вопросу оптимизации МСУ, что обусловило выработку внесения новаций в выборе концепции и принципов МСУ. Обосновывается также вывод об особой ценности заключения договоров, также в рамках предпринятого анализа был осуществлен сравнительный анализ МСУ в Кыргызстане и ряде государств СНГ, имеющих тождественные задачи и перспективы.

Степень использования или рекомендации. Обобщенный в диссертационной работе анализ института МСУ, что позволяет предложить рекомендации для государственных и муниципальных органов.

Область применения. Основные положения и результаты исследования могут быть использованы в практической деятельности министерствами, госорганами, НПО, местными кенешами, занимающимися вопросами развития и институционализации МСУ в Кыргызстане.

SUMMARY

of the Dissertation of Dzhumagul Egamberdieva on the subject:
“Establishment and Development of the Local Self-Government Institution in the Kyrgyz Republic: Politological Aspect” for a Candidate of Political Science’s Degree by specialty 23.00.02 – “Political Institutions, Processes and Technologies”

Key words: local self-government, state policy, politological analysis, local state administrations, ayl okmotu, local keneses, state and municipal employees, public management.

Object of Research - public relations arising in the process of LSG institutionalization in the Kyrgyz Republic.

Subject of Research - LSG institution establishment in the Kyrgyz Republic, during which the following were presented: comprehensive analysis of the Kyrgyz Republic Fundamental Law, current state and dynamics of LSG base development, practical aspects of implementation.

Methods of Research. The research paper applied the dialectic and historical approach principles and the institutional, systemic, structural-functional and comparative analysis.

Research objective - analysis of theoretical and practical issues of LSG institution optimization, their actualization in the KR current management system.

Obtained results and their novelty. This Research is one of the attempts to analyze the establishment of LSG as an integral part of public management in the Kyrgyz Republic in the context of political science. Kyrgyzstan has approached the LSG optimization issue from new perspectives, which stipulated the innovation development in selection of LSG concept and principles. It also substantiates the conclusion on the special value of agreement conclusion, and also the comparative analysis of LSGs in Kyrgyzstan and some CIS countries with identical objectives and prospects was carried out within the framework of analysis.

Application degree and recommendations. The LSG institution analysis summarized in the Dissertation , which enables to offer recommendations for state and municipal bodies.

Scope of application. The general provisions and results of the Research can be used in practice by ministries, state authorities, NGOs, local keneshes addressing the issues of LSG development and institutionalization in Kyrgyzstan.

Мы предлагаем широкий спектр услуг по изготовлению и ремонту офсетных машин, а также по производству офсетной продукции. Услуги по ремонту и обслуживанию.

Мы предлагаем широкий спектр услуг по изготовлению и ремонту офсетных машин, а также по производству офсетной продукции. Услуги по ремонту и обслуживанию.

Мы предлагаем широкий спектр услуг по изготовлению и ремонту офсетных машин, а также по производству офсетной продукции. Услуги по ремонту и обслуживанию.

Мы предлагаем широкий спектр услуг по изготовлению и ремонту офсетных машин, а также по производству офсетной продукции. Услуги по ремонту и обслуживанию.

Мы предлагаем широкий спектр услуг по изготовлению и ремонту офсетных машин, а также по производству офсетной продукции. Услуги по ремонту и обслуживанию.

Мы предлагаем широкий спектр услуг по изготовлению и ремонту офсетных машин, а также по производству офсетной продукции. Услуги по ремонту и обслуживанию.

Мы предлагаем широкий спектр услуг по изготовлению и ремонту офсетных машин, а также по производству офсетной продукции. Услуги по ремонту и обслуживанию.

«Сарыбаев Т.Т.» Ж.И.

Бишкек ш., Рязаков кеч, 49

т. 0 708 058 368

e-mail: talant550@gmail.com

Олчему 60x84 1/16. Көлемү 1,75 б.т.
Оффсет кагаз. Офсетник басуу. Нұскасы 100.

Республика
Кыргызстан